

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

**OIV INFEKSIYASI PROFILAKTIKASINING IJTIMOIIY OMILLARI:
XALQARO YONDASHUVLAR VA ZAMONAVIY MUAMMOLAR**

Shukurova Sevara Normuminova

Guliston Davlat Universiteti

Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

+998972774800 e-mail sevara4800@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada OIV infeksiyasi profilaktikasining ijtimoiy omillari, xalqaro tashkilotlarning bu boradagi yondashuvlari hamda zamonaviy profilaktika mexanizmlari sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shuningdek, BMTning 2006-yildagi Siyosiy deklaratsiyasi asosida OIV/OITSGa qarshi kurashning asosiy yo‘nalishlari, stigma va diskriminatsiya muammolari, gender tengsizligi, yoshlar orasidagi xavf omillari hamda ijtimoiy himoya tizimining ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda O‘zbekistonda OIV profilaktikasini rivojlantirish istiqbollari ham ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: OIV, OITS, profilaktika, stigma, diskriminatsiya, ijtimoiy omillar, gender tengligi, yoshlar, sog‘liqni saqlash, BMT.

Kirish. Bugungi kunda OIV/OITS insoniyat oldidagi eng dolzarb global ijtimoiy-sog‘liq muammolaridan biri hisoblanadi. Ushbu kasallik nafaqat tibbiy, balki iqtisodiy, psixologik va sotsiologik oqibatlariga ham ega. Ayniqsa, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari, yoshlar, ayollar va migrantlar orasida OIV infeksiyasining tarqalishi profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirishni talab etmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 2006-yilda qabul qilingan “OIV/OITS bo‘yicha Siyosiy deklaratsiya”da OIV pandemiyasi global rivojlanish, xavfsizlik va jamiyat barqarorligiga tahdid sifatida baholangan[1]. Deklaratsiyada profilaktika, davolash, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va inson huquqlarini himoya qilish o‘zaro bog‘liq tizim sifatida ko‘rsatilgan[2].

OIV infeksiyasi profilaktikasining ijtimoiy mohiyati. OIV infeksiyasining oldini olish jarayoni kompleks ijtimoiy mexanizmlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, faqat tibbiy yondashuv bilan chegaralanmaydi. Uni samarali tashkil etishda jamiyatdagi ijtimoiy muhit, aholining bilim darajasi, madaniy qadriyatlar va ijtimoiy institutlar muhim rol o‘ynaydi. Sotsiologik yondashuvlarga ko‘ra, OIVning tarqalishi ko‘pincha kambag‘allik, ishsizlik, migratsiya, gender tengsizligi va axborot yetishmovchiligi bilan bog‘liq[3].

Xalqaro yondashuvlarda ayollar va qizlarning OIVga nisbatan yuqori darajada zaifligi gender tengsizligi va zo‘ravonlik bilan izohlanadi[4]. Shu sababli profilaktika tizimida gender masalalariga alohida e‘tibor qaratilishi muhimdir. Ayollarning iqtisodiy mustaqilligi va reproduktiv huquqlarini ta‘minlash OIV tarqalishini kamaytiruvchi omillardan biri sifatida baholanadi.

Yoshlar orasida xavfli xulq-atvorning oldini olish ham profilaktikaning asosiy yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Chunki yangi infeksiyalarning katta qismi 25 yoshgacha bo‘lganlar hissasiga to‘g‘ri keladi[5]. Shu bois yoshlarni ilmiy asoslangan ma‘lumotlar bilan ta‘minlash, jinsiy tarbiya va sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish zarur. Zamonaviy migratsion jarayonlar ham OIV infeksiyasi tarqalishiga ta‘sir etuvchi muhim ijtimoiy omillardan biri hisoblanadi. Mehnat migratsiyasi natijasida uzoq muddat oiladan

ajralish, ijtimoiy nazoratning susayishi hamda tibbiy xizmatlardan cheklangan foydalanish xavfli xulq-atvor ehtimolini oshiradi. Shu sababli migrantlar bilan profilaktik ishlash xalqaro sog'liqni saqlash siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida baholanmoqda.

Stigma va diskriminatsiyaning ijtimoiy ta'siri. OIV bilan yashayotgan shaxslarga nisbatan stigma va diskriminatsiya muammosi hanuzgacha dolzarb hisoblanadi. Jamiyatdagi salbiy stereotiplar insonlarning test topshirishdan yoki davolanishdan bosh tortishiga sabab bo'ladi. Bu esa infeksiya yashirin tarqalishining kuchayishiga olib keladi[6].

Sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, OIVga chalingan shaxslarni ijtimoiy ajratish ularning psixologik holati, mehnat faoliyati va oilaviy munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli xalqaro tashkilotlar stigma va diskriminatsiyani kamaytirishni profilaktikaning muhim elementi sifatida e'tirof etmoqda[7]. Aholining huquqiy savodxonligini oshirish, tolerantlik muhitini shakllantirish hamda OAV orqali to'g'ri axborot tarqatish ushbu muammoni kamaytirishga xizmat qiladi. O'zbek jamiyatida OIV/OITS bilan bog'liq stigma ko'pincha an'anaviy ijtimoiy qarashlar va noto'g'ri stereotiplar bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Ayrim hollarda OIV bilan yashovchi shaxslarning ijtimoiy ajratilishi ularning ta'lim, mehnat va oilaviy munosabatlaridagi faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois stigma muammosini kamaytirishda aholining tibbiy va huquqiy savodxonligini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro tajriba va profilaktika mexanizmlari. Xalqaro amaliyotda OIV profilaktikasining bir nechta samarali modellari mavjud. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va UNAIDS ma'lumotlariga ko'ra, profilaktika tizimining samaradorligi kompleks yondashuv, ya'ni tibbiy, ijtimoiy va huquqiy mexanizmlarning o'zaro uyg'unligi bilan belgilanadi. Jumladan:

- ✓ aholining xavf guruhlarini aniqlash va epidemiologik monitoring olib borish;
- ✓ bepul anonim test va maslahat xizmatlarini rivojlantirish;
- ✓ antiretrovirus terapiyadan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish;
- ✓ ta'lim muassasalarida profilaktik targ'ibot ishlarini olib borish;
- ✓ nodavlat notijorat tashkilotlari bilan hamkorlikni kuchaytirish;
- ✓ OIV bilan yashovchi shaxslarni psixologik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish;
- ✓ homilador ayollar o'rtasida vertikal transmissiya, ya'ni virusning onadan bolaga yuqishini kamaytirishga qaratilgan maxsus dasturlarni joriy etish;
- ✓ migrantlar va ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar uchun mobil tibbiy xizmatlarni tashkil etish;
- ✓ ommaviy axborot vositalari hamda raqamli platformalar orqali aholining xabardorlik darajasini oshirish;

Masalan, UNAIDS tomonidan ilgari surilgan "95-95-95" strategiyasi OIV bilan yashovchi shaxslarning 95 foizini aniqlash, ularning 95 foizini davolashga jalb qilish hamda davolanayotganlarning 95 foizida virus yuklamasini kamaytirishni nazarda tutadi. Ushbu model ko'plab davlatlarda OIV tarqalish sur'atlarini kamaytirishda muhim natijalar bergan.

Shuningdek, World Health Organization tavsiyalariga ko'ra, profilaktika tizimida mahalliy hamjamiyatlar, volontyorlar va ijtimoiy ish xodimlarining faol ishtiroki yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Ayniqsa, Afrika va Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlarida jamoatchilik asosidagi profilaktika dasturlari OIV bo'yicha erta diagnostika ko'rsatkichlarini oshirishga xizmat qilgan.

Global strategiyalarda davlatlar oldiga 2010-yilgacha universal profilaktika va davolash xizmatlariga erishish vazifasi qo'yilgan[8]. Ushbu yondashuv OIVga qarshi kurashda davlat, fuqarolik jamiyati va xalqaro tashkilotlar hamkorligini kuchaytirishga xizmat qilgan. Shuningdek, sog'liqni saqlash tizimini mustahkamlash, tibbiyot xodimlarini tayyorlash va ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish ham muhim omil sifatida qayd etilgan. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi OIV profilaktikasining yangi kommunikativ mexanizmlarini shakllantirdi. Xususan, Telegram, Instagram va YouTube platformalari orqali yoshlar orasida profilaktik kontentlarni targ'ib qilish, anonim maslahat berish hamda tibbiy xizmatlar haqida tezkor ma'lumot tarqatish imkoniyatlari kengaydi. Raqamli texnologiyalarning ta'lim va sog'liqni saqlash tizimidagi imkoniyatlari zamonaviy profilaktik kommunikatsiyalar samaradorligini oshirmoqda Bu esa aholining xabardorlik darajasini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbekistonda OIV profilaktikasining ijtimoiy yo'nalishlari

O'zbekistonda OIV infeksiyasi profilaktikasi davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlanmoqda. Respublika OITSGa qarshi kurash markazlari tomonidan diagnostika, profilaktika va maslahat xizmatlari yo'lga qo'yilgan. Biroq ayrim hududlarda aholining yetarli darajada xabardor emasligi, stigma elementlari va migratsion jarayonlar OIV profilaktikasi samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli quyidagi yo'nalishlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq:

1. yoshlar orasida profilaktik ta'limni kuchaytirish;
2. ijtimoiy ish xizmatlarini kengaytirish;
3. OIV bilan yashovchi shaxslarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash;
4. gender tengligini ta'minlash;
5. raqamli axborot platformalari orqali targ'ibotni kuchaytirish.

Ijtimoiy ish instituti OIV profilaktikasida muhim vosita hisoblanib, aholining zaif qatlamlari bilan individual ishlash imkonini beradi. O'zbekistonda mahalla instituti aholi bilan bevosita ishlovchi muhim ijtimoiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Mahalla faollari, xotin-qizlar faollari hamda yoshlar yetakchilari orqali aholining tibbiy madaniyatini oshirish, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va OIV profilaktikasi bo'yicha tushuntirish ishlarini olib borish imkoniyati mavjud. Bu esa profilaktik faoliyatning mahalliy darajadagi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, OIV infeksiyasi profilaktikasi ko'p qirrali ijtimoiy jarayon bo'lib, u tibbiy, huquqiy va sotsiologik mexanizmlarning integratsiyasini talab etadi. Profilaktika samaradorligini oshirishda stigma va diskriminatsiyani kamaytirish, yoshlar bilan ishlash, gender tengligini ta'minlash hamda aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonda zamonaviy profilaktika modelini shakllantirish uchun davlat, fuqarolik jamiyati va ta'lim tizimi hamkorligini rivojlantirish zarur. Respublika OITSGa qarshi kurash markazlari tomonidan diagnostika, profilaktika

va maslahat xizmatlari yoʻlga qoʻyilgan¹⁰. Biroq ayrim hududlarda aholining yetarli darajada xabardor emasligi, stigma elementlari va migratsion jarayonlar OIV profilaktikasi samaradorligiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda. Shu sababli quyidagi yoʻnalishlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq:

1. yoshlar orasida profilaktik taʼlimni kuchaytirish;
2. ijtimoiy ish xizmatlarini kengaytirish;
3. OIV bilan yashovchi shaxslarni ijtimoiy qoʻllab-quvvatlash;
4. gender tengligini taʼminlash;
5. raqamli axborot platformalari orqali targʻibotni kuchaytirish.

Ijtimoiy ish instituti OIV profilaktikasida muhim vosita hisoblanib, aholining zaif qatlamlari bilan individual ishlash imkonini beradi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Политическая декларация по ВИЧ/СПИДу // Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 60/262 от 2 июня 2006 года.
2. Giddens A. *Sociology*. – London: Polity Press, 2021. – 612 p.
3. UNAIDS. *Global HIV & AIDS Statistics – Fact Sheet*. – Geneva, 2024.
4. World Health Organization. *HIV Prevention, Testing, Treatment and Care*. – Geneva, 2023.
5. Shukurova S.N. Oʻzbekistonda OIV/OITS bilan bogʻliq stigma muammolari va ijtimoiy yondashuvlar // Ilmiy maqolalar toʻplami. – 2024.
6. Shukurova S.N. OIV infeksiyasining oldini olish modellari // ACTA NUUz. – 2025. – №1(11). – B. 196–198.
7. Oʻzbekiston Respublikasi Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi qoʻmitasi maʼlumotlari. – Toshkent, 2024.
8. Tuychiyevna, T. G. (2024). DIGITAL TECHNOLOGY AND ITS CAPABILITIES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. *International Journal Of Management And Economics Fundamental*, 4(02), 27-31